

Tietämisestä viisauteen

Elämme yksilö-, suorittaja- ja kuluttajakeskeisessä kulttuurissa, joka ei ole millään tavalla kestävä. Tarvittava muutos ei ole ainoastaan yksilön valinta, vaikka niin markkinavoimat yrittävät väittää. Tarvitaan rakenteiden ja kulttuurin muutosta. Opettaja voi vain olla kasvattamassa proaktiivisia tulevaisuuden tekijöitä, jotta muutos on mahdollinen.

Nuoret voivat kokea, että heidät on petetty. Se maailma johon heitä väitetään kasvatettavan, ei ole enää olemassa. Vanhempiemme kohtaama epävarmuus, ei ole lainkaan sellaista epävarmuutta, jota tämän päivän nuoret todistavat. Tänä päivänä ei ole tietoa tulevaisuuden ammasteista, ei edes maapallon luonnonvarojen riittävydestä. Huoli terveydestä, elinkeinosta ja ylipäättään tulevaisuudesta koskettaa suurinta osaa väestöstä.

Stressaantuneena ihmisen keho on kaiken aikaa ”pakene tai taistele”- tilassa, virittäytyneenä näkemään uhkia sekä valmiina puolustautumaan. Pitkään jatkuneen stressin seurauksena negatiiviset tunteet, kuten pelko ja viha, alkavat ohjaamaan toimintaa enenevässä määrin. Mieli on sumea, eikä intuitiolla ole tilaa navigoida.

Stressin tuottama oireilu näkyy polarisaationa useilla eri foorumeilla. Muiden valinnoille alistuminen ja siitä seuraavan ahdistuksen kohtaaminen on sietämättömyydessään helpompi kääntää voimaksi etsimällä syntipukkeja tai sijaiskärsijöitä. Paha olo purkautuu henkilöönmenevänä haukkumisena ja jopa uhkailuna. Tunneälykästä olisi kohdata tunteensa ja päättää, toimiiko niiden määräävänä vai ei, mutta harkinnan resurssit ovat selvästi ehtyneet.

Negatiivisessa mielentilassa ihminen näkee asiat kapeasti

Tunnetutkija Barbara Fredricsson on todennut, että positiivisessa mielentilassa ihminen pystyy näkemään kokonaisvaltaisemmin. Jos ihminen kokee olevansa fyysisesti ja psyykkisesti turvassa, hän on avoin uusille ajatuksille. Tällöin kykenee erittelemään tilanteen moninaiset vaikuttimet ja tarkastelemaan ilmiötä eri näkökulmista, mikä myös usein johtaa rakentaviin ratkaisuihin. Filosofi Esa Saarinen jatkaa Fredricssonin ajatusta niin, että jos haluaa sekasortoa yhteiskunnassa, on hyvä virittää ihmiset negatiiviseen mielentilaan. Tällöin ihmiset usutetaan näkemään oman elämänsä surkeus ja kokemaan katkeruutta siitä, miten päättäjät ovat hoitaneet yhteisiä asioita.

Oli kaaos jonkin tai jonkun toimesta tarkoituksellista tai tahatonta, kriisitilanteessa ihminen näkee asiat kapeakatseisesti ja on alttiimpi ripustautumaan mihin tahansa

epäoikeudenmukaisuutta selittävään teoriaan. Epätoivon keskellä valeutiset ja jopa salaliittoteorioihin uskomisen on saanut yhä vahvempaa otetta ihmisistä.

Huonokin yhteisö on parempi kuin ei yhteisöä lainkaan

Ihminen on sosiaalinen eläin ja tarvitsee olemassaoloonsa muita ihmisiä. Itsensä hyväksi kokeminen arvostuksen ja sosiaalisen liittymisen kautta on niin perustavanlaatuinen tarve, että se tapahtuu jopa muiden asioiden kustannuksella. Siksi erityisesti osattomaksi itsensä kokeva on helppo agitoida erilaisiin liikkeisiin, myös eettisesti epäilyttäviin, sillä huonokin yhteisö täyttää kuulumisen tarvetta ja luo merkitystä merkityksettömyyden tilalle. Ja vaikka ihmiseltä puuttuu kykyä ymmärtää omaa sosiaalista käyttäytymistään, on tarve keksiä selityksiä tiedostamattomalle ja perustella omaa toimintaansa parhain päin.

Salaliittoteorioihin ja valheelliseen tietoon uskomista tukee kognitiivinen vinouma, vahvistusharha. Ihmisellä on taipumus havaita ja etsiä ympäristöstä tietoa, joka tukee hänen jo muodostuneita käsityksiään. Hän tulkitsee saamaansa tietoa niin, että se asettuu osaksi mielikuvien loogiselta vaikuttavaa jatkumoa. Kuplautumisvaikutusta edelleen syventää sosiaalisen median algoritmit, jotka syöttävät samanmielistä sisältöä.

Tavoitteena ei ole opettaa tietämistä vaan viisautta

Yksinkertainen vastaus disinformaation ja salaliittoihin uskomisen kitkemiseksi voisi olla, että tarvitaan lisää akateemista osaamista, tiedon palasia ja kykyä argumentoida. Edellä mainituissa osa-alueissa oppimistulosten mittausten mukaan suomalainen koulutusjärjestelmä onnistuukin valtaosalle oppijoista. Koulutus ei kuitenkaan tavoita kaikkia optimaalisella tavalla. Koulutuksen vaikutuspiiristä putoaminen ja ylisukupolvinen syrjäytyminen ovat todellisia ongelmia. Lisäksi niin henkilökohtaiset kuin yhteisön kohtaamat kriisit ovat omiaan horjuttamaan kenen tahansa turvallisuuden tunnetta ja luottamusta tulevaan. Kenen tahansa mieli voi järkkyyä ja ajattelu kärjistyä. Tilanteen korjaamiseksi ei auta mekaaninen tiedon lisääminen, kun pohjalla on kokemus osattomuudesta, merkityksettömyydestä tai toivottomuudesta.

Merkityksellisen elämän muodostaa kokemus kuulumisesta, yhteenliittymisestä ja kytkeytymistä itsensä ulkopuoliseen todellisuuteen. Kyky tarkastella omaa ajattelua, tunnistaa tunteita oman käyttäytymisen taustalla ja purkaa haitallisia ajattelukaavoja on moraalisen toimijuuden ydintä sekä auttaa kehittymään myös muuttuvassa ympäristössä.

Mielen joustavuus eli resilienssi kuvaa ihmisen yksilöllistä kykyä sopeutua muutoksen ja selvitä vastoinkäymisistä. Vaikka mielen joustavuuteen vaikuttaa jonkin verran biologia, sitä voi mitä suurimmassa määrin tietoisesti kehittää. Koulutuksen tulee keskittyä kehittämään tunne-, vuorovaikutus- ja ajattelutaitoja, jotka vahvistavat selviytymistä alati kiihtyvässä muutoksessa. Tavoitteena ei ole opettaa tietämistä vaan viisautta.